

*Медведенко Н.В.**аспірант Одеського державного  
університету внутрішніх справ***ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД РОЗВИТКУ ДИСЦИПЛІНАРНОГО ПРОВАДЖЕННЯ****HISTORICAL REVIEW OF THE DISCIPLINARY PROCEEDINGS DEVELOPMENT***Medvedenko N.V.**post-graduate student of the Odessa  
State University of Interior***АНОТАЦІЯ**

У статті виділено та вивчено історичні періоди становлення та розвитку дисциплінарного провадження на території України, проаналізовано нормативно-правові джерела різних часів, присвячені дисциплінарній відповідальності та її реалізації.

**ABSTRACT**

In the article there are examined and studied historical periods of the formation of disciplinary proceedings and its development on the territory of Ukraine, there are analyzed the legal sources of different times dealing with disciplinary responsibility and its implementation.

**Ключові слова:** дисциплінарна відповідальність, дисциплінарне провадження, стягнення, заохочення, службове розслідування.

**Keywords:** disciplinary responsibility, disciplinary proceedings, penalties, rewards, internal investigation.

Термін дисциплінарне провадження є відносно новим для юридичної науки. Вперше на нормативному рівні він зустрічається в Законі СРСР «Про прокуратуру СРСР» від 30.11.1979 [1]. Однак слід зазначити, що дисциплінарне провадження фактично та історично існувало до цього.

Досліджуючи генезу розвитку дисциплінарного провадження можливо виокремити ряд історичних етапів:

- часи Київської Русі та Запорізької Січі;
- період від правління Петра I до Великої Жовтневої соціалістичної революції;
- часи СРСР;
- період Незалежної України.

Для часів Київської Русі X-XIII сторіччя характерною особливістю є збереження досить довгий час в організації забезпечення існуючого порядку (правопорядку) загальних рис, характерних для родового ладу [2, с.149-150].

В ті часи державні повноваження та управління здійснював великий київський князь і його військово-дружинна знать. Процес управління відбувався за допомогою спеціально призначених намісників, або через князів союзів племен і племінних князів, які мали свої дружини і підкорялися великому київському князю, вони ж і розглядали скарги городян та селян на дії голів громад чи членів дружини (бояр чи служилих людей).

Розглядаючи період існування Запорізької Січі (XV-XVII ст.), слід відмітити що вища адміністративна, військова, судова та духовна влада належала кошовому отаману.

Запорозька Січ мала військовий характер організації, що пояснювало суворість козацьких покарань та вимагало від кошових жорстоко карати злочинців, які порушували козацькі звичаї та установлені норми січового життя, аж до смертної кари. Але найвищі посадовці Січі не були безкарними тиранами та несли персональну відповідальність

за помилкові рішення, явні прорахунки, чи неадекватні обставинам дії, а за надмірну безпідставну жорстокість усувалися від керівництва.

В межах Запорозьких Вольностей утворився і функціонував базований на українській традиції, своєрідний автономний політико-адміністративний і правовий устрій, який не лише забезпечував стабільну суспільно-політичну та соціально-економічну ситуацію в регіоні, а й надійно прикривав південні рубежі України від ворожих вторгнень [3, с. 203].

У розглянутий період – за часів Київської Русі та існування козацтва, сформувалося підґрунття на якому відбулося початкове становлення і розвиток такого поняття, як дисциплінарне провадження. З розвитком державності ускладнювалася система державного управління, що в подальшому сприяло розвитку дисциплінарного провадження та механізму його реалізації.

Початком наступного історичного етапу є період діяльності Петра I, який пов'язаний з реформуванням, європеїзацією Росії та становленням абсолютизму. Саме при Петрі I сформувалася державна служба, як правовий та соціальний інститут, що діяв на постійній основі, відбувся наступний крок для розвитку поняття державної, службової, дисциплінарної відповідальності.

Розвиток та становлення як державної служби, так і дисциплінарної відповідальності в цей історичний період в Україні відбувався згідно реформ, що проводилися та на підставі законодавства Російської імперії [4].

Петро I реформував весь державний апарат, створив регулярну армію, поклав початок створення «регулярної» поліції. З введенням посади Обер-Фіскала створюється служба фіскалів [5], функціями яких став нагляд за діяльністю посадових осіб, будь-якого рангу, збір інформації про зловживання службовими повноваженнями, служ-

бовим становищем, хабарництво, казнокрадство імперських чиновників. Також вони повинні були стежити за всіма порушеннями царських указів та справам народним по різних скаргам. Таким чином служба фіскалітету поєднувала в собі функції нагляду, дізнання та слідства у відношенні будь-яких службовців та посадових осіб. Але оскільки діяльність фіскалів була таємною, то їм заборонялося напряму втручатися в діяльність державних установ.

Тому для ліквідації цього недоліку, Петро I у 1722 р. засновує посаду генерал-прокурора, обов'язком якого стає офіційний контроль за державними установами, включаючи і Сенат. До нього перейшли в підпорядкування всі фіскалі. Таким чином фіскалітет став службою, яка здійснювала нагляд за діяльністю чиновників та службовців того часу, на підставі зібраної ними інформації посадові особи притягувалися до відповідальності за вчинені службові правопорушення та злочини.

З появою Генерального регламенту або Статуту від 28 лютого 1720 року державна служба стає особливою сферою професійної діяльності [6]. Генеральний регламент закріпив вимоги по дотриманню службової дисципліни, які висовувалися до державних службовців, а також відповідальність керівників за належне ставлення до виконання службових обов'язків підлеглими та їх поведінку.

На початку XIX сторіччя назріває соціальна криза, новий імператор Олександр I розуміє, що лише поліцейськими заходами не можливо їй запобігти. Він планує провести серйозні перетворення, можливо навіть відмінити кріпосне право, та підготувати Конституцію, але в результаті йому вдалося лише реорганізувати центральні органи управління, скасувати Таємну експедицію, а також заборонити катування.

Реорганізація центральних органів управління відбулася з підписанням 08 вересня 1802 року Маніфесту «Про заснування Міністерств» [7], який побудував систему з 8 міністерств з чітким розподіленням обов'язків. Якщо раніше всі справи вирішувалися у колегіях колегіально через голосування, то тепер вся влада належала міністрам, «створення міністерств означало подальшу централізацію та бюрократизацію державного апарату» [8, с. 17].

Створення Міністерства внутрішніх справ привело до зосередження в ньому всіх функцій внутрішнього управління, МВС керувало діяльністю губернаторів, яким підпорядковувалася поліція на місцях, здійснювало адміністративний нагляд, завідувало поштою, наглядало за торгівлею, дорогами.

Положення про земську поліцію від 03.06.1837 [9] та Наказ чинам та службовцям земської поліції [10] сформували наступну систему підпорядкування та притягнення до відповідальності: очолювані земськими ісправниками, земські суди, їх члени, підлеглі службовці підпорядковувалися безпосередньо начальнику Губернії та Губернському правлінню.

Характерною особливістю стає поява в нормативному акті параграфа про відповідальність [10].

Вище зазначене свідчить не лише про наявність, але й про розвиток в ті часи поняття службової дисципліни, наявність і проведення службових перевірок. Так, земські ісправники в обов'язковому порядку інспектували повіт та всі стани 2 рази на рік.

Звід статутів про цивільну службу від 1832 року передбачив перелік обов'язків, де підкреслювалася вірність службі, старанність, чесність, безкорисливість і утримання від хабарів, також зазначалися строки та правила їх обчислення, порядок оскарження дисциплінарних рішень. До порушень службової дисципліни відносилися спізнання з відпустки без поважних причин, відлучки з робочого місця без відому і дозволу керівництва. Керівники мали право та зобов'язані були звільняти з посад службовців, які не спроможні виконувати службові обов'язки, є ненадійними працівниками, допустили грубі порушення.

«Уложення про покарання кримінальні та цивільні» затверджене 15 серпня 1845 року відіграло важливу роль для зміцнення як законності взагалі, так і в службовій діяльності державних органів. У ньому докладно розглянуті службові проступки та злочини, також визначено наступні види стягнень: звільнення, звільнення з посади, відрахування з часу служби, відсторонення від посади, переміщення з вищої посади на нижчу, догана більш чи менш сувора з занесенням в послужний список, відрахування з платні, догана більш чи менш сувора без занесення в послужний список, зауваження більш чи менш суворе [11]. Окремий розділ присвячено покаранням за хабарництво і здирство, які процвітали серед чиновництва країни.

Серед науковців цього часу слід відмітити Сперанського М.М., діяльність якого суттєво вплинула на реформування державного управління. У 1809 році він систематизує виявлені наявні недоліки міністерської реформи та готує загальний план реформ «Вступ до укладення державних законів» [12].

Маніфест «Загальне запровадження міністерств», що підготував Сперанський М.М. закріпив міністерську систему управління, засновану на відомчо-лінійному підпорядкуванні, з чітко визначеними виконавчо-розпорядчими функціями, та встановленим високим ступенем відповідальності.

Наприкінці XIX на початку XX сторіччя вивчення питань правового регулювання праці займається вчений-правознавець Таль Л.С., який дисципліну праці визначав, як «сукупність правил поведінки, необхідних від осіб, що входять до складу постійного або тимчасового з'єднання в цілях підтримки порядку, необхідного для його безперешкодного функціонування» [13, с. 163]. А дисциплінарне право розглядав як сукупність юридичних актів та юридичних правил, джерелом яких є встановлена соціальна влада.

Також вагомий внесок у вивченні дисциплінарної відповідальності належить професору державного права Імператорського Харківського університету Куплеваському М.О., який займався вивченням розвитку державної служби в порівнянні з іншими країнами. Він вважав дисципліну або ж порядок служби сумлінним виконанням всіх покладених обов'язків та підтримання гідності на належній моральній висоті.

Підсумовуючи розглянутий історичний період, слід зазначити, що поняття службового, посадового проступку, порушення в нормативно-правових актах того часу вже достатньо детально окреслено та активно використовувалося на практиці; існувала система дисциплінарних покарань, визначено суб'єкт, що накладає стягнення, строки та можливість оскарження окремих видів покарань. Тому є можливим висновок, що дисциплінарне провадження в зазначений період набуло законодавчого закріплення.

Наступним етапом у розвитку дисциплінарної відповідальності та дисциплінарного провадження є період існування СРСР.

Жовтнева революція 1917 року скасувала діючу до того систему державної служби та існуюче законодавство. Будь-яких законодавчих актів, що регулювали б державну службу, дисциплінарну відповідальність в перші роки після революції не існувало, але поступово ситуація змінюється.

Так, необхідно відмітити прийнятий у 1921 році Декрет Всеросійського Центрального Виконавчого комітету від 27.01. «Про дисциплінарні стягнення за порушення дисципліни в радянських установах» [14], який передбачив коло посадовців, що підлягали дисциплінарній відповідальності, що накладали дисциплінарні стягнення, порядок накладання дисциплінарних стягнень та їх види: догана, догана з публікацією у печаті, арешт до 2 тижнів.

В лютому 1923 року з'являються ухвалені Радою Народних Комісарів УСРР «Тимчасові правила про службу в державних установах і підприємствах», які вводять обмеження на суміщення посад та спільну службу родичів у радянських установах.

Тогож року приймається Положення про Дисциплінарні Суди [15], відповідно до якого Дисциплінарними Судами застосовувалися наступні стягнення: зауваження, догана з публікацією у печаті чи без публікації, переміщення на іншу посаду, домашній арешт на строк від 3 діб до одного місяця, позбавлення права займати відповідальні посади в державних органах до 2 років, звільнення з посади, покладення обов'язку загладити заподіяну шкоду або відшкодувати збитки.

У грудні 1923 року НКВС України затверджує Дисциплінарний статут робітничо-селянської червоної міліції, в якому «революційна міліцейська дисципліна», визначалася як «точне дотримання встановлених у Робітничо-Селянській міліції законами і статутами правил служби та обов'язків поведінки службовців на засадах: а) поваги всіх законів УСРР; б) безмежної відданості соціалістичній Батьківщині, радянському ладу і даній

урочистій клятві; в) свідомості необхідності підпорядкування своєї волі приписам законів і наказів начальників; г) взаємної поваги, згуртованості і товариства всіх службовців; д) виховання якостей та здібностей, необхідних для бездоганного і самостійного виконання свого обов'язку» [16]. Цим Статутом закріплювалися права й обов'язки начальників міліції та їх підлеглих, визначалися види заохочення і покарання для працівників міліції.

ЦВК та РНК СРСР 13.10.1929 року затвердив Постанову «Про основи дисциплінарного законодавства СРСР та Союзних Республік, яка визначала, що порушення обов'язків служби, зокрема трудової дисципліни, які не переслідуються у кримінальному порядку, тягнуть за собою дисциплінарну відповідальність [17]. Перелік стягнень складався з зауваження, догани, пониження в посаді на строк не більше одного року та звільнення з посади.

В березні 1932 року Радою Народних комісарів РРФСР приймається постанова «Про дисциплінарну відповідальність у порядку підлеглості» [18], відповідно до якої видами дисциплінарних стягнень, що накладалися в порядку підпорядкованості, стали зауваження та догана, визначено суб'єктів до яких застосовувалися дисциплінарні стягнення та які наділялися правом їх накладати.

Розглянуті нормативні акти дають змогу визначити, що в цей період – період становлення та розвитку СРСР та УРСР в його складі, трудовій, службовій дисципліні приділялася значна увага та процедура дисциплінарного провадження знаходилася в достатньо розвинутому стані, являючи собою системний підхід до розгляду дисциплінарних, службових проступків та застосування заходів дисциплінарного впливу.

Одночасно з становленням та розвитком СРСР та УРСР в його складі відбувається розвиток наукової думки, хоча революційні процеси і відмова від досягнень іноземної і вітчизняної науки, які не сприймалися радянською ідеологією та вимогами радянської влади мали негативний вплив, але все ж сприяли розвитку нових напрямів, кодифікації законодавства, розробці нових нормативних актів. 30-ті роки характеризуються ігнорування наукового підходу в сфері державно-правового будівництва, юридична наука стала заручником побудованої партійно-номенклатурної системи.

Серед представників наукової думки того часу необхідно згадати Данилову Є.М., яка розпочала систематизацію радянського трудового законодавства. Також в ці часи розпочав свою наукову діяльність Александров М.Г. – вчений-правознавець, який в подальшому став одним з провідних фахівців у галузі теорії держави і права та трудового права та є автором багатьох наукових праць.

В післявоєнні часи активно розпочалася відбудова народного господарства, що враховуючи значні втрати працівників адміністративно-управлінського апарату під час війни відразу посилило проблемне питання кадрового забезпечення управлінської діяльності держави. Повоєнне

реформування системи державного управління, розукрупнення міністерств погіршувало цю проблему через введення додаткових номенклатурних посад. В результаті ця ситуація з критичною нехваткою кваліфікованих службовців сприяла більш якісному підбору та розстановці кадрів.

На достатньо значну кількість посад у партійних, державних і господарських органах в той час призначалися демобілізовані фронтовики, які привнесли з собою військовий підхід до керування: командування, безумовність наказів та підтримання суворої дисципліни, що сприяло посиленню імперативного (владного) методу управління.

Відновлення країни в післявоєнні часи вимагало від державних управлінців належного освітнього фахового рівня, тому було створено систему освітніх закладів по підготовці працівників для партійних, державних і господарських установ та організацій. У 60-80 роках відбувається активне оновлення законодавства, приймається ряд нормативно-правових актів.

Так, у грудні 1958 р. приймаються Основи законодавства про судоустрій Союзу СРСР, союзних і автономних республік, який змінив порядок притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Тепер справи про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності підлягали розгляду в колегіях з дисциплінарних справ, заснованими при обласних і Верховному судах, до їхньої компетенції входило і накладення дисциплінарних стягнень. Одночасно відбувалася реформа органів прокуратури і адвокатури.

У 1960 р. ліквідується міністерство внутрішніх справ СРСР, в 1962 році республіканські МВС перейменовуються у міністерства охорони громадського порядку, приймається нове Положення про міліцію, затверджується текст Присяги та порядок її складання.

В цей же період Указом Президіуму ВР СРСР від 24.02.1964 №2266-VІ затверджується «Положення про заохочення і дисциплінарну відповідальності прокурорів і слідчих органів Прокуратури СРСР», встановлюючи порядок заохочення за відзнакув службі та дисциплінарної відповідальності як за порушення службових обов'язків так і за ганебні вчинки [19]. Положення підкреслювало, що найважливішими умовами успішної діяльності органів прокуратури, вирішення поставлених перед прокуратурою завдань є чесне і сумлінне виконання працівниками прокуратури свого службового обов'язку, бездоганна поведінка та свідомі дисципліна прокурорсько-слідчих працівників.

Слід відмітити, що Основи законодавства СРСР та союзних республік про працю від 15.07.1970 року передбачили можливість для окремих категорій робітників і службовців застосування інших видів дисциплінарних стягнень відповідно до законодавства про дисциплінарну відповідальність та статутів про дисципліну [20].

Згідно Закону УРСР від 31.10.1980 року «Про затвердження Положення про адвокатуру Української РСР» повноваження по заохоченню адвокатів та розгляд справ про дисципліні проступки ад-

вокатів та притягнення винних до відповідальності мала президія колегії адвокатів [21]. Це Положення передбачало прелік заходів заохочення адвокатів, порядок їх застосування, заходи дисциплінарного стягнення, порядок їх накладення, оскарження та зняття.

Розглянувши цей історичний період, приходимо до висновку, що країна пройшла складний та насичений подіями відрізок часу на шляху розвитку та становлення державності. З розвитком дисциплінарної відповідальності розвивалося і дисциплінарне провадження, отримавши своє закріплення у різноманітних нормативно-правових актах.

На відміну від післяреволюційного періоду відбувається активний розвиток наукової думки. Ряд науковців приділяють увагу вивченню дисципліни праці, дисциплінарної відповідальності та в їх рамках дисциплінарного провадження. Серед них: Абрамова А.А., Скобелкин В.Н., Монастирський Є.О., Варенцова В.Г., Шахов В.Д., Щербак О.І., Симорот З.К., Монастирський Є.А., Данченко М.І., Иванов А.І., Плюхін Н.В., Глазирін В.В., Хорєв П.С., Севостьянов Г.М., Гавриленко Д.А. та інші. Питанням дотримання дисципліни в органах та підрозділах міліції досліджували Неверов П.Н. та Ілясов С.Г.. Безпосередню увагу вивченню дисциплінарного провадження приділив Адушкін Ю.С., який присвятив свою монографію дослідженню процесуального порядку притягнення до дисциплінарної відповідальності, її зв'язку з державним управлінням та дисциплінарною владою [22].

Здобуття Україною незалежності стало важливим, вирішальним кроком для країни, яка потребувала змін на шляху становлення як високорозвинutoї, правової, цивілізованої європейської держави. Розглядаючи період Незалежної України слід відмітити, що з набуттям незалежності поступово відбулося оновлення законодавства, прийнято ряд більш відповідних сучасності законів, внесено зміни до існуючих.

Розділ X Кодексу законів про працю України присвячений трудовій дисципліні. В ньому міститься лише два види стягнень: догана та звільнення, але передбачено можливість застосування для окремих категорій працівників й інших дисциплінарних стягнень згідно законодавства, статутів і положень про дисципліну [23]. Зокрема: Постанови КМУ від 13 червня 2000 р. № 950 «Про затвердження Порядку проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», Закону України від 14.10.2014 року «Про прокуратуру», Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012, Закону України «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України» від 24.03.1999 року, Закону України «Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України та Наказу МВС України від 12.03.2013 № 230 «Про затвердження Інструкції про порядок проведення службових розслідувань в органах внутрішніх справ України» та інші.

Чинний Закон України від 14.10.2014 року «Про прокуратуру» [24] має достатньо докладний розділ, що присвячений дисциплінарній відповідальності та визначає дисциплінарне провадження як процедуру розгляду Кваліфікаційно-дисциплінарною комісією прокурорів скарги (заяви), в якій містяться відомості про вчинення прокурором дисциплінарного проступку.

Особливості дисциплінарної відповідальності адвокатів України регулює Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 № 5076-VI [25]. Він визначає дисциплінарне провадження, як процедуру розгляду письмової скарги, яка містить відомості про наявність у діях адвоката ознак дисциплінарного проступку.

В свою чергу сутність військової дисципліни, обов'язки військовослужбовців щодо її додержання, види заохочень та дисциплінарних стягнень, права командирів щодо їх застосування, а також порядок подання і розгляду заяв, пропозицій та скарг визначає Дисциплінарний статут Збройних Сил України, затверджений Законом України від 24.03.1999 року [26]. Вказаний акт розглядає заохочення як важливий засіб виховання військовослужбовців і зміцнення військової дисципліни, що підкреслює, що дисциплінарне провадження потрібно розглядати ширше, а не лише як деліктне провадження. У даному Статуті не використовується термін «дисциплінарне провадження», але міститься Порядок накладення дисциплінарних стягнень, де досить докладно викладено процедуру проведення службового розслідування, яка є складовою дисциплінарного провадження.

Закон України «Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України» [27] та Наказ МВС України від 12.03.2013 № 230 «Про затвердження Інструкції про порядок проведення службових розслідувань в органах внутрішніх справ України», регулюють питання дисциплінарного провадження, є чинними на теперішній час та продовжують застосовуватися в органах МВС та Національній поліції.

Серед джерел, що регулюють питання дисциплінарної відповідальності та дисциплінарного провадження слід також згадати затверджені Наказом Міністерства юстиції України від 29.12.2014 року № 2186/5 Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, розділ XXV яких присвячений заходам заохочення і стягнення, що застосовуються до засуджених та порядку їх застосування [28].

Розвиток державності, вимоги які висуває час, необхідність формування нової системи державного управління призвели до проведення адміністративної реформи. Її змістом стала комплексна перебудова існуючої в Україні системи державного управління всіма сферами суспільного життя з одного боку, а з іншого – розбудова деяких інститутів державного управління, яких Україна ще не створила як суверенна держава [29]. Одними з напрямків реформи є формування нових інститутів, організаційних структур та інструментів здійснення державного управління, створення нової право-

вої бази, що регламентуватиме державне управління в Україні. На шляху розвитку та реформування питання дисциплінарної відповідальності, а з ним і дисциплінарного провадження залишається актуальним та завжди буде відігравати важливу роль у сфері державного управління.

Науковими дослідженнями дисципліни, дисциплінарної відповідальності, дисциплінарного провадження, їх місця в системі державного управління в цей період займається ряд науковців, серед яких Авер'янов В.Б., Ануфрієв М.І., Бандурка, О.М., Берлач А.І., Венедиктов В.С., Голосніченко І.П., Колпаков В.К., Плішкін В.М., Серeda В.В., Соболев В.О., Труханович Л.В. та ряд інших авторів.

Дослідивши наукові праці, законодавство різних часів ми можемо зробити висновок що історичні витoki дисциплінарного провадження та поняття службової дисципліни на території нашої країни сягають часів Київської Русі. З плином часу розвивалась, змінювалась держава, закони, юридична наука, так само відбувався розвиток та становлення дисциплінарної відповідальності та дисциплінарного провадження. Хоча поняття дисциплінарного провадження є, як відносно новим для українського законодавства (лише невелика кількість нормативних актів містять не достатньо вичерпні визначення), так і не досить ґрунтовно дослідженим для науки, але воно має давні історичні корені і на нашу думку, потребує більш детального вивчення. Дослідження наукових надбань минулих років, аналіз та врахування допущених раніше помилок, допоможуть не повторити їх у майбутньому.

### Список літератури

1. О прокуратуре СССР [Электронный ресурс] : закон СССР від 30. 11. 1979 р. № 230. – Электрон. дан. (1 файл). – Режим доступа: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data02/tex13787.htm>. – Заглавие с экрана.
2. Моряков В. И. История России [Текст] : пособие для старшеклассников и абитуриентов / В. И. Моряков, В. А. Федоров, Ю. А. Щетинов. – М. : МГУ, 2001. – 495 с.
3. Історія державної служби в Україні [Текст] : у 5 т. / [О. Г. Аркуша, О. В. Бойко, Є. І. Бородін та ін.] ; Голов. упр. держ. служби України ; Ін-т історії НАН України. – К. : Ніка-Центр, 2009. – Т. 1. – 544 с.
4. Новак О. Д. Правові засади дисциплінарної відповідальності державних службовців в Україні [Текст] : монографія / О. Д. Новак ; за заг. ред. В. В. Зуй. – Харків : Право, 2015. – 200 с.
5. Полное собрание законов Российской Империи. Собрание Первое. 1649-1825 гг. [Электронный ресурс] / под ред. М. М. Сперанского. – СПб. : Изд-во Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. – Т. 4, закон № 2331. – Режим доступа: <http://www.nlr.ru/e-rec/law/g/search-php>. – Заглав. с экрана.
6. Полное собрание законов Российской Империи. Собрание Первое. 1649-1825 гг. [Электрон-

ный ресурс] / под ред. М. М. Сперанского. – СПб. : Изд-во Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. – Т. 6. – № 3534. – Режим доступа: <http://www.nlr.ru/e-rec/law/r/search-php>. – **Заглав. с экрана.**

7. Полное собрание законов Российской Империи. Собрание Первое. 1649-1825 гг. [Электронный ресурс] / под ред. М. М. Сперанского. – СПб. : Изд-во Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. – Т. 27. – № 20406. – Режим доступа: <http://www.nlr.ru/e-rec/law/r/search-php>. – **Заглав. с экрана.**

8. История полиции России. Краткий исторический очерк и основные документы [Текст] : учеб. пособ. / под ред. В. М. Курицына. – М. : Щит-М, 1998. – 200 с.

9. Полное собрание законов Российской Империи. Собрание Второе. 1825- 1881 гг. [Электронный ресурс]: СПб. : Изд-во Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. – Т. 12. – № 10305. – Режим доступа: <http://www.nlr.ru/e-rec/law/r/search-php>. – **Заглав. с экрана.**

10. Полное собрание законов Российской Империи. Собрание Второе. 1825- 1881 гг. [Электронный ресурс]: СПб. : Изд-во Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. – Т. 12. – № 10306. – Режим доступа: <http://www.nlr.ru/e-rec/law/r/search-php>. – **Заглав. с экрана.**

11. Полное собрание законов Российской Империи. Собрание Второе. 1825- 1881 гг. [Электронный ресурс]: СПб.: Изд-во Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. – Т. 20. – № 19283. – Режим доступа: <http://www.nlr.ru/e-rec/law/r/search-php>. – **Заглав. с экрана.**

12. Сперанский М. М. Введение к уложению государственных законов [Электронный ресурс] / М.М. Сперанский – Электрон. дан. (1 файл). – Режим доступа : <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/speran.htm>. – **Заглавие с экрана.**

13. Таль Л. С. Трудовой договор. Цивилистические исследования. Ч. 2: Внутренний правопорядок хозяйственных предприятий [Текст] / Л. С. Таль. – Ярославль, Тип. Губ. правления., 1918. – 180 с.

14. О дисциплинарных взысканиях за нарушение служебной дисциплины в советских учреждениях [Электронный ресурс] : декрет от 27 января 1921 г. / Всероссийский центральный исполнительный комитет. – Электрон. дан. (1 файл). – Режим доступа: [http://www.libussr.ru/doc\\_ussr/ussr\\_829.htm](http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_829.htm). – **Заглавие с экрана.**

15. Данилова Е. Н. Действующее законодательство о труде: сборник декретов, постановлений и инструкций по вопросам найма и увольнения, заработной платы... с приложением обзора и указателей: хронологического (по СССР, РСФСР, УССР и ЗСФСР) по 15 февраля 1925 г., постатейного и алфавитного [Электронный ресурс] / Е. Н.

Данилова. – Электрон. дан. (1 файл). – Режим доступа: <http://elibr.shpl.ru/ru/nodes/22979-t-1-1925#page/19/mode/inspect/zoom/5>. – **Заглавие с экрана.**

16. Алтуев В. М. Доля міліції України в охороні народного господарства (1921–1922 pp.) / В. М. Алтуев // Право України. – 1993. – № 3. – С. 35–36.

17. Об основах дисциплинарного законодательства СССР и союзных республик [Электронный ресурс]: постановление ЦИК и СНК СССР от 13 октября 1929 г. – Электрон. дан. (1 файл). – Режим доступа: <http://istmat.info/node/23341>. – **Заглавие с экрана.**

18. О дисциплинарной ответственности в порядке подчиненности [Электронный ресурс]: постановление от 20 марта 1932 г. ВЦИК СНК РСФСР). – Электрон. дан. (1 файл). – Режим доступа: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data04/tex16562.htm>. – **Заглавие с экрана.**

19. Об утверждении Положения о поощрениях и дисциплинарной ответственности прокуроров и следователей органов Прокуратуры СССР [Электронный ресурс]: указ Президиума ВС СССР от 24. 02. 1964г. № 2266-VI. – Электрон. дан. (1 файл). – Режим доступа: <http://lawru.info/dok/1964/02/24/n1191459.htm>. – **Заглавие с экрана.**

20. Об утверждении основ законодательства Союза ССР и союзных республик о труде [Электронный ресурс]: закон СССР от 15 июля 1970 г. – Электрон. дан. (1 файл). – Режим доступа: [http://businesspravo.ru/Docum/DocumShow\\_DocumID\\_3225\\_DocumIsPrint\\_Yes\\_Page\\_1.html](http://businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_3225_DocumIsPrint_Yes_Page_1.html). – **Заглавие с экрана.**

21. Про затвердження Положення про адвокатуру Української РСР [Электронный ресурс] : закон УРСР от 31.октября 1980 р. – Электрон. дан. (1 файл). – Режим доступа: <http://document.ua/prozatverdzhennja-polozhennja-pro-advokaturu-ukrayinskoyi-r-doc125706.html>. – **Заглавие с экрана.**

22. Адушкин Ю. С. Дисциплинарное производство в СССР [Текст] / Ю. С. Адушкин ; [под ред. В. М. Манохина]. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1986. – 128 с.

23. Кодекс законів про працю України [Электронный ресурс] : закон України від 10. 12. 1971 р. № 322-VIII із змін., внес. згідно із Законами України від 06. 12. 2016 р. № 1774-VIII. – Электрон. дан. (1 файл). – Режим доступа : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page5>. – **Назва з экрана.**

24. Про прокуратуру [Электронный ресурс]: закон України від 14. 10. 2014 р. № 1697-VII із змін., внес. згідно із Законами України від 21. 12. 2016 № 1798-VIII. – Электрон. дан. (1 файл). – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>. – **Назва з экрана.**

25. Про адвокатуру та адвокатську діяльність [Электронный ресурс] : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI із змін., внес. згідно із Зако-

нами України від 21.12.2016 № 1798-VIII. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>. – Назва з екрана.

26. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України [Електронний ресурс] : закон України від 24. 03.1999 р. № 551-XIV із змін., внес. згідно із Законами України від 05. 02. 2015 № 158-VIII. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/551-14>. – Назва з екрана.

27. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України [Електронний ресурс] : закон України від 22. 02. 2006 р. № 3460-IV із змін., внес. згідно із Законами України від 09. 06. 2013 р. № 245-18. – Електрон. дан. (1 файл). – Ре-

жим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3460-15> . – Назва з екрана.

28. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань [Електронний ресурс] : наказ Міністерства юстиції України від 29. 12. 2014 р. № 2186/5. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1656-14/page3>. – Назва з екрана.

29. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні [Електронний ресурс] : указ Президента України від 22. 07. 1998 р. № 810/98. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/810/98>. – Назва з екрана.